

Anes Osmić

TIJELO U ZBIRCI PJESAMA DROTI PARKER BLUZ RADMILE LAZIĆ

„Tijelo je naš primarni dom. Temeljna aparatura, ono čime smo prisutni u ovoj realnosti i čime djelujemo – fizički i psihički“ (Laura, 2015). Tijelom se rađamo, živimo i u tijelu skončavamo. Sve vrijeme, tijelo je tu kao savršeno razrađeni sistem preživljavanja. Gnoseološki je instrument *par excellence* i ključni subjekt spoznaje. Glavni opažajni aparat. Izvor naslade i zadovoljstva. Tijelom osjećamo sebe i svijet oko nas. Spremnik je uspomena i događaja. Tijelom definiramo i komuniciramo. Tijelo je naša granica i tvrđava. Od njega nema bijega ni skrivanja. Tijelom neprestano značimo, jer i šutnja je govor tijela. Tijelo stvara nova tijela. Šta bismo da nemamo tijelo? Milan Galović nas u knjizi *Tijelo od otjelovljenja do rastjelovljenja* upoznae s činjenicom da tijelo još od antike prate razni principi kodiranja, te se „stalna želja potčinjavanja tijela može uzeti kao globalna manifestacija istih ili sličnih principa“ (Galović, 2010). Ne samo što je prostor upisivanja raznih društvenih i ideoloških sistema vrijednosti, „tijelo je oduvijek i bojno polje na razmeđu između mogućnosti otkrivanja i/ili konstitucije vlastitih suptilnih izvora znanja i kodiranih unutarnjih opozicija u kojima leži klica podčinjavanja“ (Bubaš, 2012).

U postjugoslovenskoj kulturi/kulturama današnjice dominantan je pak religijski moral i ukus stvari koji odgovor na pitanje *Šta je tijelo?* reducira, te tako o tijelu danas, uglavnom, ne govorimo, a i kada to činimo, onda je govor indirektan,¹ prenesen,² stidljiv, uz (pod)smijeh. S druge strane, kao društvo skloni smo (pr)ocjenjivanju čovjeka na osnovu tijela i fizičkog izgleda.³ Jezik svakodnevne komunikacije nam tako pokazuje da ne živimo u vantjelesnoj

¹ A. Šehović u studiji *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik* (2006) ističe da eufemizme koristimo „kada neizravno nastojimo imenovati po društveni ukus neugodne pojave i pojmove u koje se obično ubrajaju izrazi koji se odnose na seks, dijelove tijela, fiziološke procese i stanja, bolest, smrt i sl.“ (Šehović, 2006: 162)

² „U žargonu su najčešći pojmovi koji se odnose na svakodnevne životne radnje, te pojmovi koji obilježavaju dijelove tijela. Na osnovu provedenoga istraživanja, najvećim dijelom zasnovanoga na anketiranju informatora iz pretežno mlađe populacije (srednjoškolski i studentski uzrast), uočeno je da su najčešća tematska polja u žargonu: *dijelovi tijela*: – glava: tikva, tintara; – grkljan: geparica, pjevačica, pjevaljka; – grudi (ženske): balkoni, baloni, cice, cike, dude, fonesi, fonke, jabuke, lopte, nektarine, paštetice, sifoni, sistemi; – lice: faca, njuška...“ (Šehović, 2006: 150).

³ „U savremenome društvu fizički je izgled veoma bitan, te ne čudi činjenica da je među pejorativima veliki broj onih koji se odnose na negativno ocijenjene fizičke karakteristike. (...) Takvi su sljedeći pejorativi, koji se mogu podijeliti u nekoliko skupina: – opći dojam *neprivlačnoga izgleda izriču lekseme*: bezveznjak – „mladić neprivlačna izgleda“; ćorak – „mladić neprivlačna izgleda“; gabor – „veoma ružna osoba“; gaborka – „ružna ženska osoba“; mršo – „mršava muška osoba“; ofinger – „mršava osoba“; olio – „mršava osoba“; štanga – „mršava osoba“; vješalica – „mršava osoba“; žgoljo – „mršava osoba“ – *debljina kao dominantno fizičko svojstvo nekih ljudi izriče se sljedećim leksemama*: bure – „debeli osoba“; kravetina

kulturi, pa se s pravom možemo upitati dugujemo li samo monoteizmu i kartezijanstvu današnju antitjelesnost u javnom diskursu i viđenje tijela kao drugostepenog, marginaliziranog i skrajnutog? Ovaj rad gleda na književnost kao interdisciplinarnu nauku koja duboko zadire (i) u kulturu, pa je upravo pitanje *Zašto nema priče o tijelu u javnom diskursu danas?* inicijalni razlog bavljenja ovom temom.

Tijelo u nauci o književnosti

Tijelo u književnost ulazi preko kulturalnih studija priznavanjem tijela kao mjesta značenja. Tijelu se tako pristupa semiotički, poput Ecove karakterizacije tijela kao komunikacijskoga stroja – tijelo nije jednostavno tu, poput prirodne činjenice, već je otjelovljeno u kulturi. „Tijelo je ključno mjesto na kojemu su kultura i kulturalni identitet izraženi i artikulirani, putem odijevanja, ukrašavanja i ostalih dekoracija, te oblikovanja samoga tijela (tetovaže, frizure, body-building, dijete)“ (Edgar/Sedgwick, 2008, 29). Putem tijela individue pristaju na nametnuta kulturalna očekivanja ili im se opiru. Sociologija se tako okrenula prema analizi tjelesno usmjerenih praksi (Turner). Poznata je dakako i Foucaultova analiza razvoja sustava zatvora i kažnjavanja usmjerena na tijelo kao subjekt discipliniranja. Analiza u književnosti može prikazati tijelo i kao proizvod društvenih naloga i zabrana ili kao proizvod jezika i diskursa unutar kojih je raspravljan i analiziran (medicina, psihijatrija, kriminologija)“ (Edgar/Sedgwick, 2008, 29–32). U ovome radu posvetit ćemo se pak analizi tijela u zbirci pjesama *Doroti Parker bluz* srpske pjesnikinje Radmile Lazić, te vidjeti kakve je sve revizije u kulturi donijelo tijelo i tjelesno.

Tijelo u zbirci pjesama *Doroti Parker bluz*

Doroti Parker bluz – zbirka od trideset narativiziranih⁴ pjesama spaja dvije podjednako omražene teme postjugoslovenske književne scene – tijelo i feminizam. Radikalno drugačijim odnosom lirskog subjekta prema tijelu i tjelesnosti pravi jednu od najvećih pjesničkih subverzija u savremenom srpskom pjesništvu. Radmila Lazić u ovoj zbirci tijelu pristupa

– „debeli ženska osoba, vrlo često i lijena“; krmak – „debeli muška osoba“; mastan/masna – „debeo/-la, uz to, i opuštenih mišića“; puding – „debeli osoba opuštenih mišića“; stanlio – „debeli osoba“; – *pojedini dijelovi tijela negativno se ocjenjuju sljedećim leksemama*: balvani – „debele noge“; bure – „veliki stomak“; čamci – „veliki stopala“; groblje – „loši zubi“; kljove – „istureni zubi“; labrnja – „usta“; metla – „ravna kosa“; njuška – „usta; lice“; peraje – „veliki stopala“; prasa – „ravna, prava kosa“; slama – „prava kosa“; streha – „dugi nos“; tintara – „glava“; – *nošenje naočala također je, i to vrlo često, predmet negativne ocjene*: čoro – „osoba koja ne vidi dobro i/ili nosi naočale“; đozlaš – „osoba koja nosi naočale“; teglaš – „osoba koja nosi naočale veće dioptrije“ (Šehović, 2006: 171–172).

⁴ Autorica u razgovoru sa Zoranom Radisavljevićem ističe poetičku strategiju narativnog i konverzacijskog toka kojom su pisane pjesme iz ove zbirke. „Takva poetička strategija bitno je obeležila modernu poeziju XX veka, onu struju koja je išla od Paunda, Vilijamsa pa nadalje. Ima i kod nas pesnika kod kojih dominira narativni tok pesme, ali naracija ne podrazumeva uvek i priču, kao što ne podrazumeva vrednost po sebi. Ove pesme se mogu čitati, uslovno rečeno, kao „ispovest“ ili, bolje reći, ispovesti, jer u knjizi postoji više ženskih likova“ (Lazić, 2003). intervju dostupan na linku: <http://www.knjizara.com/Doroti-Parker-bluz-Radmila-Lazic-94166>.

feministički, te na taj način subvertira patrijarhat kroz jezik, seksualnost, religiju i ljubav. Subverzija je postignuta formalno: *Doroti Parker bluz* afirmira prema važećim standardima niže pjesničke kategorije: humor, satiru, parodiju, erotiku, neprečišćeni jezik ulice, ali i tematsko-idejno: izmijenjen pogled na ljubav, afirmaciju tjelesne ljubavi, detabuizaciju (ženske) seksualnosti, glasno i odlučno *ne* patrijarhalnim matricama podređivanja i sputavanja (ženske) slobode. Stihovi *Doroti Parker bluz* nemaju tako „bensedinsku terapiju“ (Lazić, 2005) nego donose „provokaciju, šok, krv, spermu, miris baruta, pokudu“ (Lazić, 2005).

Već sami naslov nagovještava najbitnije poetske karakteristike *Doroti Parker bluz* u cjelini. U naslovu zbirke autorica spaja američku, modernu pjesnikinju Doroti Parker i muzički pravac bluz. Karakteristike i jednog i drugog osjetne su u cjelokupnoj zbirci. Od poetičkih karakteristika pjesništva Doroti Parker autorica naslijeđuje bridak um, oštar smisao za humor, te kritičnost prema društvenim mehanizmima potčinjavanja, dok bluz i poezija Radmila Lazić dijele društveni bunt podređenih članova društva⁵ i rijetko pjevanje o sreći i zadovoljstvu. I jedno i drugo su poezija čežnje, rastanka i očekivanja, ličnih katastrofa i padova. Poezija neizbježnosti i nužnosti. Nikada ne gube vezu sa životom i govore o pojedinačnom iskustvu ili doživljaju, o ljudima koji se ne mogu zadržati na jednom mjestu, već stalno negdje odlaze, te bježe od svega.

Doroti Parker bluz feministički je tekst, jer „nosi u sebi jasnu političku poziciju i osviješteni otpor patrijarhatu“ (Moi, 117–124). Za zauzimanje feminističkog stava prema tijelu, kao prvo, potrebno je prihvatiti denaturalizaciju tijela i utvrditi stav da je tijelo društvena konstrukcija. Tijelo je „društvena, kulturna i povijesna proizvodnja“, ono je „materijalno utjelovljenje etničkih, rasnih i rodnih identiteta“ kao i „način spoznavanja svijeta, te način spoznavanja i označavanja našega ja“ (Balsamo, 2001: 309). Radmila Lazić tijelom dekonstruira mehanizme potčinjavanja žene kroz jezik, seksualnost, religiju, te pjesnički pokazuje kako „ženska tijela služe kao tekst u kojem su upisani dominantni mitovi maskulinističke kulture – mitovi koji su ta tijela htjeli definirati kao ono 'drugo' muškarca, neposlušno, prijeteće, nemoguće za kontrolirati“ (Balsamo, 2001: 311).

Subverzija jezika

Subverzija dominantne, muškocentrične, patrijarhalne kulture postignuta je isprva *jezikom*, tačnije upotrebom žargona, psovki i vulgarizama. Želeći da predstavi žensko iskustvo u punini i polifoniji životne svakodnevnice, Radmila Lazić koristi neprečišćeni jezik ulice (psovke, vulgarizme, pejorative, žargone), te na taj način, zapravo, proširuje ženski jezički registar. Obilato korištenje žargonom, psovkom, vulgarizmom (*Zarđale pice, postrizenog koječega; Ono što hoću to je dobra ševa; Jedna opajdara i jedna kuja pričaju; Prazno srce, prazna pica; Daj kitu, ovoj grešnici; Uz kriglu piva i mindžu na dohvata ruke; A nije mi mrsko ni da se kresnem; On je davež, sigurno mu kara posustaje; Fuck you too!, Fuck you too!; I da je pravi užitak pojebati se na brzaka; Recimo, / Da smo ti i ja jebozovan par / Ti jebozovan frajer a jebozovna riba*) ima za cilj da jezičke i govorne navike žene izjednači s muškarčevim, te

⁵ Bluz nastaje kao posljedica društvenog bunta u crnačkim zajednicama poslije Drugog svjetskog rata, a poezija R. Lazić pobuna je protiv podređenosti žena.

pokaže da jezičko artikuliranje životne zbilje nije nikakva spolna privilegija, već ravnopravna potreba oba spola za ekspresivnim i figurativnim opisom određenih životnih situacija i emotivnih stanja (bijes, gnjev, ljutnja). „Budi opaka kučka“, „Fuck you too“, „S tim momkom nešto nije u redu“, „Jebozovan par“ pjesme su izvrsni primjeri takve pjesničke akcije.

BUDI OPAKA KUČKA

*Hej, sister,
Zanjiši se, mrdni kukom,
Ne budi kao stara frajla
Što gđu Pičku drži u salmuri.
Budi opaka kučka
Što udara pravo među noge.*

*Svakog macana na crtu izvedi
Da vidimo koliko vredi,
Šta ima u gaćama a šta u nedrima –
Hvaljenim na sva usta.
Onog koji ti cepa srce a picu ne pali
Šutni odmah.*

*Zauzdaj srce, sister,
Nek propinje se, nek cupka u mestu,
Ali nek ne stavlja njušku
U svaku ruku što šećer nudi.
Može ti presesti.*

*Ne daj srcu da kleči
Ne daj mu ni da kmeči.
I kad ti se suze tri dana
Na obrazima suše,
Ti na štikle se penji
I svakom pokaži osmeh, kez.*

*Budi opaka kučka.
Poput noža blistaj
Kad ušetaš međ čopor hijena i lisica
S lažnim biserima i porcelanskim osmesima,
Među njuške i vreće pune love
Međ zadrigle i zablenule somove.*

*Ne daj se svakom kuronji.
Odjebi snobove i šminkere,
Šonje i šmokljane.
Bolji je i dripac od glavonje
Što mulja jaja i nosi kolajne.*

*Opakoj curi paše samo opak dasa.
Što viski ima u jednakim dozama
U duhu i u venama.*

*Ne izgovaraj tek tako ljubavne reči,
Ljubav je staromodna,
Ljubavne reči takođe,
Svaki će drkadžija pomisliti da ga pecaš,
Zbog njegovog konta u banci,
Ili da je to fora da ga odvedeš pred matičara.
Misliće da mu radiš o glavi –
Što i nije daleko od istine, Kako se uzme, a i šta fali?*

*Zaboravi, suster, sve ono
Što ne širi ti u osmeh gornje i donje usne.
Sećanje je ionako pretrpana kamp-prikolica,
Zaludno buđenje mrtvaca.
Poštedi crnu i belu džigericu, suster!
A prezrelu šljivu – tvoju stidnicu,
Daj samo onom što
Iznad svega voli pekmez od šljiva,
Sa košticama ili bez.*

*Sister, naši su sumraci isti,
Al za svaku od nas sviće druga zora,
Zato ti je ne mogu opisati, predvideti.
Obilje ti ne mogu poželeći
Jer ono izaziva zavist.
Ni sreću, jer ona izaziva podozrenje.
Jedino je nesreća uvek kao kod kuće,
Svugde je njen slatki dom.
Zato ti fige držim da te mimoide,
A i ti pripomozi,
Ne daj da se u tebe useli.
Ako je jednom nogom na tvojoj međi,
Izgnaj je, ne daj joj vizu.
Neka crkne u egzilu!*

Ova pjesma dobar je primjer onog s čime feminizam ima problem kada je u pitanju jezik. Suština problema nije u tome da jezik nije dovoljan da izrazi svijest žene, već činjenica „da je ženama bilo onemogućeno da dođu do punog bogatstva jezika i da su vjekovima prisiljene na šutnju, eufemizme i okolišni govor“ (Lešić, 2002: 300). V. Woolf protestirala je nad jezičkim cenzurama koje su ženama presijecale pristup jeziku. Upoređujući sebe sa Joyce-om ona je ukazala na razlike između njihovih jezičkih teritorija.

Ljudi se šokiraju kad žena kaže šta osjeća (kako to Joyce čini). A književnost koja spušta roletne da se ne bi vidjela intimnost nije književnost. Sve što posjedujemo treba da bude izraženo – i duh i tijelo – proces nevjerovatno težak i pun opasnosti (Lešić, 2002: 301).

Politički nekorektnim jezikom poezija Radmile Lazić se bori za korektniji politički položaj žena, jer „praznine u diskursu, slijepe tačke, ispuštanja i prešućivanje nisu mjesta gdje ženska svijest očituje sebe, već su to tamne zavjese, tamnice jezika“ (Lešić, 2002: 301). Žensku književnost još uvijek progone duhovi represiranog jezika koje Radmila Lazić *Doroti Parker bluzom* želi istjerati.

Način i ton kojim se ženski lirski subjekt u ovoj zbirci obraća muškarcu nije više strahopoštovanje. Često je to ironija (*Bez metafora, moj gospodičicu!*), bahatost i odvažnost (*Da, imam podvaljak, / Imam podočnjake, / Imam sede. / Sredovečna žena, A Vi – junoša! / Da, podnapita sam i bleđa. / Žica mi na čarapi gmiže / Uz nogu kao zmija. / Da, hendikepirana sam. / Zakopčanog grla. / Srce mi je ledeni breg, / Ne pomišljajte da ga otopite*), podsmijeh (*Muškarci, ha! / Svaki je imao mamuzu. / Zar je čudo što sam ih zbacivala na zemlju, / Jednog po jednog. / Žalim slučaj!*). Ovakav način i ton komuniciranja muškarce i žene čini ravnopravnijim u korištenju jezičkih resursa, deprivilegira jezičke navike muškarca, te ženu predstavlja kao samosvojan i osviješten subjekt spreman da se jezički afirmira i izrazi do kraja. Jezik cjelokupne zbirke *Doroti Parker bluz* jezik je pobune, bunta, podizanja glasa i neslaganja s patrijarhalnim poretkom. Lirski subjekt otvoreno se pita:

*Zašto treba da sam lepa,
Zašto treba da se dopadam,
Da sam savršena kao orhideja,
Da sam vešta kao akrobata,
Da imam devet života kao mačka?*
(„Kost u grlu“)

Konkretan je, direktan, bez okolišanja:

*Ne treba mi nikakvo piće,
Nikakva muzika, ni bla-bla-bla.
Ono što hoću to je dobra ševa.*
(„Doroti Parker bluz“)

Žena više nije ušutkani subjekt koji na sve oko sebe klima glavom i koja sve bespogovorno prihvata.

*Govore da sam brbljiva
Da povazdan toročem
Da jezikom kao zmija palacam.
Da mi ga već jednom treba otfikariti.*
(„Smejaću se svuda, plakat ću gde stignem“)

Jezik je u ovoj zbirci pjesama stavljen u središte političke akcije, jer njime se demaskiraju mehanizmi potčinjavanja. Tako se na tijelo u ovoj zbirci gledalo kao na „medij značenja, sredstvo izraza, način da se ono što je esencijalno i privatno (ideje, misli, vjerovanje, osjećaji, afekti) prevede u javno i komunikabilno“ (Grosz, 1994). Kroz tijelo, konkretno, pomoću jezika žena je u *Doroti Parker bluz* postala subjektom govorenja vlastite sudbine. Nije više objektivizirana i pretpostavljena tuđim (muškarčevim) govorom o njoj samoj.

Subverzija seksualnosti

Ponajveća subverzija tijelom u ovoj zbirci napravljena je detabuiziranjem ženske, ali i seksualnosti, općenito. M. Foucault je istražujući načine putem kojih nas psihoanaliza poziva ili potiče na proizvođenje znanja o vlastitoj seksualnosti ponudio dva viđenja tijela u diskursu o seksualnosti. „*Scientia sexualis* je Foucaultov naziv za viđenje tijela u diskursu o seksualnosti u zapadnoj kulturi koji, zapravo, proizvode disciplinirano i stvaralačko znanje i imaju normalizirajuću moć. Osim *scientia sexualis*, postoji još jedan postupak proizvodnje istine o seksu – *ars erotica*. *Ars erotica* prisutna je u kulturama poput Kine, Japana, Indije i Rimskog carstva koje su se temeljile na povećavanju užitka. U erotskom umijeću istina je izlučena iz samog užitka uzetog kao praksa i iskustvo“ (Spargo, 2001: 70). „Užitak se ne uzima u odnosu na neki zakon dopuštenog ili zabranjenog, ili kao oslonac na neki kriterij korisnosti nego u odnosu na sebe samog“ (Foucault, 1994: 42).

Tijelo u diskursu o seksualnosti u *Doroti Parker bluz* mnogo je bliži *ars erotici* nego *scientia sexualis*. Lirski subjekt prakticira seks radi užitka, vlastite potrebe i strasti tijela (*čef mi je da grabim i grebem / kao ona mačka na limenom krovu / usijanom od želja*). Jedna od životnih deviza jeste *ljubav neukaljana emocijama*. „Muškarci i žene vlastite emocije, želje i misli podvrgavaju kontroli na način da ih interpretira autoritet ili ekspert. Istina u takvom procesu nije pronađena nego je stvorena, tj. proizvedena“ (Foucault, 1994: 54). Istinu o vlastitom tijelu i seksualnosti lirski subjekt u ovoj zbirci ne povjerava proizvedenim istinama patrijarhalnog autoriteta/eksperta, nego pri procesu spoznaje svoga *ja* prednost daje iskustvu vlastite kože. Lirski subjekt nastoji da sluša svoje tijelo, a ne kulturu koja bi subjekta, zapravo, preko tijela da disciplinira. Tako je napravljen odmak od uobičajenog viđenja ljudske seksualnosti kao pukog biološkog čina reprodukcije. Autorica afirmira tjelesnu, čulnu, fizičku ljubav, te na taj način dekonstruira patrijarhalne imperativne koji tijelo muškarca i žene limitiraju samo na produžavanje vrste. *Doroti Parker bluz* tijelo i seksualnost predstavlja kao „društvena, kulturna tkanja biologije“ (Grosz, 1994), te pokazuje koliko patrijarhalni moral sputava užitak oba spola.

*Problem s momcima je
Što oni misle da bi cure odmah stalnu vezu –
Pa se slude, noge im klecaju,
Da računamo na prsten, matičara i zlatnu dečicu –
Pa odmah krenu da se preračunavaju,
Koliko gube a šta dobijaju.*

*Problem s momcima je
Što oni veruju da cure veruju
U ljubav do groba, ništa manje –
Te odmah krenu da smišljaju tekst
Za zajedničku nadgrobnu ploču.*

*A mi od njih naučismo da sve to smara,
I da je pravi užitak pojebati se na brzaka,
Bez ikakvih obaveza, razmena telefona i sl.
Uz ono promrmljano u bradu „vidimo se” –
Što ne znači ama baš ništa, a najmanje to.
Al zbog koga smo nekada sve odreda
Piškile u gaćice od sreće.*

(„S tim momkom nešto nije uredu“)

Tijelo tako donosi ispovijest utamničenosti unutar patrijarhalne kulture koja mu nameće niz determiniranosti, obaveza i nužnosti. Ljudsko tijelo je seksualnošću u svakodnevnicu fobizirano religijskim i patrijarhalnim autoritetima, dok Radmila Lazić pokazuje da se ljubav može voditi i iz čiste strasti, a ne osjećaja obaveze, zahvale ili prisile. Upražnjavanjem čisto tjelesne ljubavi tijelo je u *Doroti Parker bluz* predstavljeno kao entitet koji se potvrđuje u maksimaliziranju svojih potencijala, moći i mogućnosti. Osim toga, tijelo je iskorišteno za analizu „suvremenih formi društvene kontrole (ženskog) tijela i uma” (Armstrong, 2003: 5), te subverziju potiskivanja i afirmiranja otvorenog prikazivanja seksualne želje.

Subverzija motiva ljubavi

Čista tjelesna ljubav i seksualiziranost tijela ima još jednu značajnu svrhu – *subverziju motiva ljubavi*. „Ljubav jeste centralni motiv ove knjige onoliko koliko ljubav jeste centralni, ili bitan, deo egzistencije bića. No, u našoj lirici često se ljubavno osećanje posmatra izdvojeno, izvan egzistencije, izvan života, kao kakva apstrakcija, pa iako je najizrabljeniji motiv, ljubav je iskazana stereotipno, konvencionalno, idealizujuće u jednom neoromantičarskom maniru. Moje viđenje ljubavi je utoliko drukčije što je bliže gledanju kakvo su recimo imali rimski pesnici Proporcije i Katul, ili kasnije Šekspir, Džon Don i neki drugi, koji su razotkrivali ‘tamna mesta’ ljubavi, ne idealizujući ni samo ljubavno osećanje, a ni predmet ‘čežnje i obožavanja’” (Lazić, 2003).

Tijelom ispovjedačem ili tijelom kao istrgnutom stranicom iz dnevnčkog zapisa ljubav je donesena u ruhu njene kompleksnosti i hibridnosti osjećaja. Tijelom brojni ženski glasovi ispovijedaju dotrajalu, mehaniziranu svakodnevnicu ljubavi („Zadovoljno prase”), ljubav s prohujalom strašću („Obrok”), ili ljubav u kojoj više nema fizičke uzbudljivosti i koja se više ničim ne može povratiti („Bračna postelja”). I u drugim pjesmama („Lirske posledice”, „O, moj Telemaše”, „O istom”, „Pozni bluz”) ljubav nije ispjevana u zanosu patosa, nije spiritualizirana, uzvišena, uzdignuta iznad života. Ispjevana je u presjeku životne svakodnevnice, a ne u visokomimetiziranom, petrarkističkom diskursu ljubavne poezije. Ljubav više nije

sama sebi svrha, niti postoji sama po sebi, ona je u *Doroti Parker bluzu* duboko zaglavljena u široj mreži drugih osjećanja, potreba i obaveza.

U pjesmi „Zadovoljno prase“ ljubav je mehanizirana svakodnevnim ulogama i obavezama (supruga, majka, domaćica, ljubavnica) koje nisu dostatne da ispune maksimum ženskih kapaciteta. Pored braka, supruga, djece i uloge domaćice ženi je potreban još cijeli niz afirmacija i spektar sloboda.

*Deca mi kao kengurici vise oko pasa,
Ti me povaljuješ kao da sam klada.
Mirišem na znoj i zapršku.
Haljine mi flekave od kašica i specijaliteta,
Od sperme i sopstvenog mleka.*

Ljubav je otupila pod pritiskom svakodnevnice. Tako se lirski subjekt s pravom pita:

*Gledaš li me uopšte?
Znaš li kako izgledam?
Ili sam već deo našeg pokućstva,
Koje ne znaš da opišeš
Al čim ugledaš odmah ga prepoznaš,
Kao i ja sopstvenu šerpu kod komšinice u kredencu.*

Ženski glas se u ovoj pjesmi želi makar nakratko, na jednu noć, osloboditi svega onog što sputava ljubav u braku, ali i afirmirati cijeli spektar njenih drugih identiteta i potreba. Ona ne želi ostaviti muškarca i napustiti odnos koji imaju što vidimo u monološkom obraćanju suprugu, gdje pokušava iznaći racionalno objašnjenje za takvu svoju potrebu, pravdajući se i obećavajući kako kući dolazi u cjelini. Potrebna joj je jedna noć ludog provoda s drugaricama. Radmila Lazić u svojoj poeziji osvještava i proširuje potrebe žena, želeći, zapravo, normalizirati spektar ženskih želja i potreba i izvan braka.

*Ne brini, neću se nasukati, neću nasesti,
Kući dolazim u celini i celosti.
Dobro-de, evo ti cigara, daj mi jedan dim,
Na vratima nestrpljivo zvone moje prijateljice,
Stare kučke, udešene, skockane tip-top,
Spremne kao i ja za ludi provod.*

Spektar ljudskih želja i potreba nužno se reducira brakom. Ova pjesma pokazuje da žena ima i lične potrebe kojih ne mora da se odrekne samo jer je u braku. Monotoniju i ljubav koja je prešla u naviku i koja se podrazumijeva želi da osvježi afirmacijom čari vlastitog tijela. Važno joj je mišljenje i slika o samoj sebi. Potrebno joj je da se opet osjeti poželjnom. Žena u ovoj pjesmi želi da iskoristi maksimum svojih potencijala, jer u životu iz svakog aspekta dobijamo samo pomalo. Lirski subjekt ove pjesme podsjeća da je čovjek, uistinu, kasica-prasica sretna samo kada je ispunjena do kraja raznom sićom.

*Tatice, drži mi palčeve,
Da sve osvojim gde god se pojavim,
Da za mnom polude tamo gde budem,
Da se ne vratim kao ispumpan luft-balon.
Nego zadovoljna kao ona kasicica-prasence
Na našem žutom kredencu.
U koju svako ubacuje što ima od sitniša,
I kada se napuni svi skačemo od sreće.
(„Zadovoljno prase“)*

U drugoj spomenutoj pjesmi – „Obrok“ – lirski subjekt o kvaliteti ljubavi i braka pjeva poredeći ljubav s obrocima. Ovo je pjesma o skali i spektru ljubavnih osjećaja u braku: stagnaciji, podgrijavanju ljubavi, eksploziji, sakupljanju ostataka, zamrzavanju preostalog, te ponovnom odleđivanju, jer znamo da boljeg bračnog partnera/ice nema, ne možemo ili ne želimo naći. „Obrok“ je vjerna slika/predodžba braka u kojem ljubav promijeni hiljadu lica. Ključni moment i pitanje jeste šta učiniti kada se ta ljubav raspadne i ostanu samo komadići. Da li ih sakupljati i iz kojih razloga?

*Ne krčkaš više u meni kao u pretis loncu,
Iskočio je sigurnosni ventil,
Razleteli se po meni tvoji parčići
Kuvani s lovorom, lukom,
I ostalim gorko-slatkim mirođijama,
Koje smo uzajamno dodavali.
Sada te tako raskomadanog
Stavljam u posudice, na led.
Da te sačuvam za buduće dane
Kada mi ponestane sveže hrane.
Kada u tanjiru ne budem imala
Ništa od zeleniša,
Nijednog od momčića,
Koji se lako vari.
Tada ću u zamrzivač zaviriti,
Izvaditi te, odmrznuti,
I podgrejati – na laganoj vatri.
(„Obrok“)*

U trećoj spomenutoj pjesmi, jednoj od ponajboljih u ovoj zbirci, ljubav je u potpunosti iščezla i nema više nijednog valjanog razloga da se ostane u braku. Bračni parovi su ispražnjeni i emotivno i fizički do samog kraja. Ispjevan je loš brak iz kojeg je žena ta koja izlazi, te isto savjetuje i muškarcu. Jedan od ključnih razloga razvoda i napuštanja braka je nedostatak fizičke ljubavi, strasti i varnica u bračnoj postelji što sugerira i sam naslov pjesme.

*Srce mi je prazno poput izuvene cipele,
A i tvoje verujem nije ništa bolje.
Gejziri u nama više ne rade,*

*Ostali su krateri, da podsećaju
Da je nekada bilo užarene vatre.*

Usamljenost, nezadovoljstvo i dotrajalost braka opjevana je izvanrednim materijalnim poređenjima. Žena ne želi više da ostane u lošem braku, jer *paketić je smrznog mesa u frizu njegovih grudi, njegov bok se više ne primiče uz njen, niti njegova krma uranja u njene morske dubine*. To su dovoljni razlozi da se više ne susreću *pod zajedničkim krovom kao na pješačkom prolazu*.

*To je dovoljno i preko mere,
Da se ne srećemo više pod ovim krovom,
Da se ne mimoilazimo kao na pešačkom prolazu,
Jer nismo ni sustanari ni rođaci,
Različite su nam krvne grupe duše.*

Prostor intimnog, privatnog – topos doma postao je uobičajen, svakodnevan, opći, što vidimo iz poređenja krova i pješačkog prolaza. U nedostatku fizičke ljubavi kućni krov nije više sigurno skrovište, niti zona komfora, ljubavi, razumijevanja. Izjednačen je s pješačkim prelazom preko kojeg se prelazi mehanički. Ljubav nije i ne treba da bude mučenje i patnja. Bračni parovi nisu ni rođaci ni sustanari, osuđeni jedno na drugo do kraja života iz praktičnih razloga. *Duše su im različite krvne grupe*. Radmila Lazić ovom pjesmom prekida i sa ženskim osjećajem krivnje i preuzimanja potpune odgovornosti za neuspjeh u braku. Smjestivši ženu u prostor kuće, privatnog, intimnog, patrijarhat je za svaki neuspjeh u tom polju (to se najjasnije vidi kroz nemogućnost imanja potomstva, recimo) optužio ženu. Žene tako daju maksimum i pristaju na razna teroriziranje samih sebe ne bi li tako sačuvala obraz kuće (šire mreže muških autoriteta; oca, brata, muža). U ovoj pjesmi žena je ta koja kaže *ne lošem braku i koja napušta njegovu sigurnu poziciju*.

*Moje grudi nisu biro za izgubljene stvari,
Da bih te tu držala, čuvala,
Dok te neko ne pronade,
Raspakuje, složi, po svojoj meri,
Kao što ja nekad učinih.*

*Postelja ova nije raka da ležimo u njoj kao mrci
Nismo ti i ja Romeo i Julija
Da bih nad našim lesom sad lila suze,
A i oplakivanja živih mi je preko glave.
(„Bračna postelja“)*

Žena je, dakle, ta koja neće više da se naklapa i *cenjka na temu: voliš – ne voliš*. Njeno je *srce analfabetsko*, neće da ga *opismenjava za šah-mat, za uzimala-davala*. Sasvim je jasno da je ljubav i u fizičkom i emotivnom smislu propala. Lirskom subjektu treba *neko ko će joj gristi usne umesto srca i ko će joj paliti maštu pod nožnim prstima*. Na kraju ona čini taj korak

– napušta bračnu postelju, sjeda za volan i daje gas. *Ni tebi ne preporučujem rikverc. Bolji recept nemam.* Žena, zapravo, u ovoj pjesmi sama sebe spašava. Pokazuje visok stupanj samopoštovanja napuštanjem braka u kojem nema više fizičke uzbudljivosti ni strasti. To je najbolji recept koji ima. Možda ne i najpametniji, jer brak je sigurna društvena pozicija, ali ženski lirski subjekt, ipak, slijedi recept unutrašnjeg bića koje uzdiže iznad normi patrijarhalne kulture u kojoj je žena ta koja treba da izgrava superheroja i spašava sve oko sebe, brak i muškarca, prvenstveno. Žena u ovoj pjesmi zauzima poziciju staranja o samoj sebi što je odličan savjet svim ženama. No, pitanje je koje žene sebi danas mogu priuštiti luksuz napuštanje lošeg braka. I u tom odgovoru vidimo kako je (ekonomskom) ovisnošću patrijarhat ograničio žensku slobodu izbora i prisilio je na razna trpljenja i podnošenja vlastite sudbine, kako svoju poziciju podređenosti brojne žene sebi pojašnjavaju.

„Mo soeur“, „Blaženstvo odlaska“, „Epilog“, „Stabla“, „Tango“ pjesme su koje, također, „ne znače bežanje od ljubavi, one samo hoće da izmene pogled na ljubav koju je hrišćanski puritanizam spiritualizovao i da afirmišu telesnu ljubav i žensku seksualnost koju je patrijarhat tabuizirao. Poetika patrijarhata podrazumeva opsesivnu čednost, pa nije čudo što naša poezija pati od visoke askeze i prevelike doze puritanizma. Ovi moji stihovi, a i neki drugi, hteli bi da to promene“ (Lazić, 2003).

Raskid s evergreenom ženske kulture i subverzija religije

EVERGREEN

*Dosta mi je usamljenih žena.
Tužnih. Ucveljenih. Napuštenih.
Čije duše plutaju
Kao boce s porukom bačene u more.
Dosta mi je narikača.
Dosta saučesnica, družbenica, sestara.
Usedelica i udavača. Večnih udovica,
Čija srca cure i kaplju
Poput pokvarenih slavina.
Dosta mi je tog pogrebnog marša.
Nemam više ništa s vama.*

*Dosta mi je majčica skočica
I vernih ljuba oborenog pogleda –
Čuvarkuća lanjskih snegova i rajskih vrtova.
Dosta mi je vaših spomenara i herbarijuma,
Ispresovanih himena i ispeglanih bora.*

*Dosta, vaših zamrznutih talenata
Što se krčkaju u loncu Njegovog omiljenog jela.
Vaše crne džigerice i pohovanog mozga.*

*Vaših praznih kreveta i uglancanog parketa
Po kome klizi mesečina
Umesto šekspirovske životinje s dvoje leđa
Nemam ništa s vama.*

*Dosta mi je vaših otežalih zadnjica,
Podvaljaka, podočnjaka, pobačaja.
Vaših dijeta, depilacija, ondulacija.
Vaših dekoltea, visokih potpetica,
Šliceva, i ostalih udica.
Dosta mi je te nožice ispod stola,
Tog pogleda ispod oka.
Licitiranja i rasprodaja: Ko-će-kome, Ko-će-koga.*

*Dosta mi je vaših aperitiva i deserta
Mladih stršljenova i bezopasnih bumbara –
Vaših slatkih otrova.
Na smrt voljenih i ljubavi do kraja života.
Vašeg Sedmog neba što seže
Do vrhova Njegovih cipela.
Vaših Vitlejemskih jasl – Njegovog međunožja.
Dosta mi je vašeg „Po željama slušalaca”.
Vaše never more stara je pesma,
Evergreen vaših kasnih proleća.
Sve bi dale za jednog muškarca
U liku bespomoćnog boga,
Vi Adamova rebarca.
Nemam ništa s vama.*

*Igračica bih da sam na trapezu,
Hodačica po žici, ukrotiteljica lavova.
Kroz obruč vatre bih da skočim
U svako grlo ili srce,
Da bih se ponovo rodila u porođajnim bolovima.
Sve bih isto a sve drukčije.
I njegovu bih ljubljenu glavu
Na mom trbuhu – Salominom pladnju.*

(„Evergreen“)

S patrijarhalnom, represivnom matricom – evergreenom ženske kulture – Radmila Lazić raskida još u prvoj pjesmi koja uvodi u cijelu zbirku *Doroti Parker bluz*. Lirski subjekt ove pjesme pravi otklon prema diskursu javnosti u kojem su žene najčešće predstavljene kao usamljene, tužne i ucviljenje – kako je ispevano u prvoj strofi. „Način na koji žene konceptualiziraju svoje tijelo, spolne i reproduktivne funkcije neodvojivo je u vezi s njihovim kulturnim okruženjem“ (Lešić, 2002: 304). U ovoj pjesmi lirski subjekt odbija da bude shvaćena

i konceptualizirana nizom društvenih konstrukcija subjektiviteta, tj. različitim konceptima žene i ženskosti (družbenica, sestra, usedjelica, udavača, vječna udovica, majčica skočica, vjerna ljubica, čuvaruđa), koji uvijek imaju za cilj da deprivilegiraju i stigmatiziraju položaj žene u društvu. Tijelom-udicom kao sigurnom strategijom osvajanja muškarca pomoću raznih mehanizama estetizacije (dijete, depilacije, ondulacije, dekoltei, visoke potpetice) ova pjesma nastoji redefinirati ženske aktivnosti i ciljeve s gledišta koje je usredsređeno na ženu (jedina obaveza žene u patrijarhatu jeste udati se i biti uzorna majka i supruga).

„Ženska kultura se odnosi na široko zasnovanu zajednicu vrijednosti, institucija, relacija i metoda komunikacije“ (Lešić, 2002: 305). Ova pjesma odbija partikularni pogled na ženu (posmatranje isključivo samo kao majke, supruge, sestre, ljubavnice) i zagovara promatranje žene kao samosvojnog, polifonog i ravnopravnog subjekta ovog društva. U centar kritike stavljena je žena sama koja dopušta jednodimenzionalan pogled na sebe i vlastito tijelo. Radmila Lazić se tako poigrava sa standardnim načinima osvajanja muškarca i servisiranjem muške fantazije, kao i stereotipom žene-lutke, o ženi koja je na ovome svijetu samo zato da bi zadovoljila muške želje. Stereotipi i spomenuti koncepti počinju i završavaju tijelom: od uljepšavanja i prepravljavanja (*ispresovani himeni i ispeglane bore*), preko vještina pokućanstva (*Dosta, vaših zamrznutih talenata / Što se krčkaju u loncu Njegovog omiljenog jela. / Vaše crne džigerice i pohovanog mozga. / Vaših praznih kreveta i uglancanog parketa*), do zavodenja u kojem je žena pasivni, sentimentalni princip, objekt koji čeka da bude osvojen (*nožica ispod nogu, pogled ispod oka*). Radmila Lazić želi da ženu izvede iz sfere domesticiteta i servisiranja muškarca u zemlju samoafirmacije. Pravi raskid s kulturom koja ženi (ali i svima nama) servira niz unaprijed pripremljenih uloga u koje se treba bespogovorno uklopiti i na taj način ostvariti kao priznata jedinka kolektiva.

U posljednje dvije strofe ove pjesme napravljen je snažan otpor religiji u kojoj autorica nalazi temelj ženske podređenosti i drugoplasiranosti. Praizvor falogocentrične strukture moći simbolički je predstavljen *Vitlejemskim jaslama – Njegovim međunožjem*. Također, napravljena je i britka ironija spram božanskog čina stvaranja žene od muškarčeva rebra. Prema monoteističkom tumačenju nastanka čovjeka prvo je stvoren muškarac, a potom od njegovog rebra žena. Radmila Lazić tako ismijava žene koje pristaju čitav svoj život podrediti muškarcu od čijeg djelića su stvorene (*Sve bih dale za jednog muškarca / u liku bespomoćnog boga / Vi Adamova rebarca / Nemam ništa s vama*). Upućuje osudu nesamostalnosti i ovisnosti. „Evergreen“ je kritika upućena ženama koje ne žele da se ostvare kao punopravni subjekti društva, niti kao cjelovita, samostalna, neovisna bića, već ostaju do kraja ovisne o muškarcu u smislu njegove potpune dominacije, ali i skrbi o životu, koja u konačnici daje muškarcu legitimitet odlučivanja u ime žene.

Kritika je upućena i religiji koja činom stvaranja simbolički doprinosi vrijednosnom umanjivanju žena, upravo, preko tijela. Žena nije stvorena s punim integritetom tijela, već kao dio muškarca, te je u tome patrijarhat pronašao dovoljno opravdan razlog da žena od početka do kraja svog života u potpunosti pripada, zapravo, muškarcu, jer ona je samo djelić praautoriteta i iskonskog životnog eksperta. S takvom namijenjenom i predodređenom sudbinom može se, svakako, i raskinuti propitujući kritički (ili odbijajući u potpunosti) učenja u kojima patrijarhalna represija nalazi svoju opravdanost.

Lirski subjekt ove pjesme želi slobodu i pravo na izbor vlastitog životnog puta (*Igračica bih da sam na trapezu / Hodačica po žici / urkotiteljica lavova. / Kroz obruč vatre bih da skočim / u svako grlo ili srce*). Da bi zadobila slobodu u patrijarhalno kodiranom načinu mišljenja i poimanju vlastitog ja, žena se mora izdignuti lično iznad općeg i kolektivnog, što se u zatvorenim sistemima kakav je patrijarhat plaća društvenom smrću; izopćenošću, vrijednosnim umanjivanjem, progonom, demoniziranjem. Stihom *Sve bih isto a sve drugačije* lirski subjekt ukazuje na svjesnost posljedica i težinu borbe za očuvanje ličnog integriteta i življenja po ličnim, a ne kolektivnim uputama. Da bi zadobila ravnopravnost i slobodu da bude sve što poželi, a ne uvijek i prije svega žena determinirana spolom, ona mora da raskine s duboko utemeljenim autoritetima, te opravdanostima potčinjenosti koje patrijarhat svakodnevno pronalazi u religiji, jeziku, tijelu.

Injegovu bih ljubljenu glavu / Na mome truhu – Salominom pladnju. Praveći poveznicu s ženskim biblijskim likom koji odsijeca glavu Ivanu Krstitelju lirski subjekt pokazuje da je rađanje ženske slobode (simbol trbuha) moguće jedino simboličkim ubijanjem muškog autoriteta (glava na pladnju). Urušavanje, unižavanje i u konačnici ubijanje muškog autoriteta moguće je na razne načine: odbijanjem podređene uloge, ekonomskom neovisnošću i dominacijom, emancipacijom i samoafirmacijom, stavljanjem ličnih potreba iznad kolektivnih. Važno je, zapravo, dekonstruirati opravdanosti i razloge patrijarhalne kulture za poimanjem žene kao slabijeg spola. U ovoj pjesmi, ali i ostalim, Radmila Lazić to odlično čini posmatranjem tijela kao cjeline psihičkog, organskog i kulturnog djelovanja. Zbog tog neodređenog i nesvodivog na jedno, tijelo je u *Doroti Parker bluz* viđeno kao sredstvo kojim se uzdrnava tradicionalno razmišljanje u dihotomijama i stvaraju neki novi okviri u kojima je na repertoaru radikalno drugačije shvaćanje spola i njegove materijalnosti.

Nadfeminističko čitanje tijela – *Moje tijelo je moja domovina*

Iako je akcenat na tjelesnom iskustvu žene, u više navrata *Doroti Parker bluz* ukazuje na pogubnost patrijarhalnog poimanja tijela i za muškarce. Praveći analogiju između tijela i domovine Radmila Lazić je rekla, zapravo, ključnu stvar glede tijela. Na prvom, stereotipnom čitanju domovine kao entiteta koji se čuva, brani i slavi, kojem se pjevaju himne možemo izvesti analogiju jednakog vrednovanja, afirmiranja i slavljenja našeg tijela (baš kao domovine). Izjednačivši tijelo i domovinu *Doroti Parker bluz* ostvarila je i nadfeminističku emancipaciju tijela kojom se hoće svakome pojedincu i pojedinki garantirati pravo na slobodu poimanja i imanja vlastitog tijela, što je danas posao težak i neizvjestan.

Stihovima *Dajem ti vizu za moje telo koju domovina* Radmila Lazić, također, pokazuje i važnu karakteristiku samosvjesne, emancipirane žene koja tijelo doživljava kao prostor lične realizacije subjektiviteta, a ne prostor koji muškarac u potpunosti osvaja za svoje potrebe. Muškarac više ne može da posjeduje ženu u potpunosti kao da je ona još jedan u nizu teritorija za osvojiti, a žena ne gubi više lični identitet prepustajući muškarcu upravljanje nad njenim tijelom – njom samom. Tijelo je sada prostor dijaloga ravnopravnih. Muškarac dobija pristup istome (vizu), ali ne i potpuno vlasništvo. Žensko tijelo je tako viđeno kao prostor razumijevanja, ravnopravnosti i obostranog zadovoljstva. *Doroti Parker bluz* tijelom izvodi ženu iz misira porobljenosti u obećanu zemlju humanizma poručujući joj:

*A i ti pripomozi,
Ne daj da se u tebe useli.
Ako je jednom nogom na tvojoj međi,
Izgnaj je, ne daj joj vizu.*

(„Budi opaka kučka“)

Zaključak

Doroti Parker bluz feministički je tekst koji tijelo koristi kao osviješteni otpor patrijarhatu. Autorica tijelom dekonstruira mehanizme potčinjavanja žene kroz jezik, seksualnost i religiju. Subverzija dominantne, muškocentrične, patrijarhalne kulture postignuta je isprva *jezikom*, tačnije upotrebom žargona, psovki i vulgarizama. Želeći da predstavi žensko iskustvo u punini i polifoniji životne svakodnevnice, Radmila Lazić koristi neprečišćeni jezik ulice (psovke, vulgarizme, pejorative, žargone), te na taj način proširuje ženski jezički registar. Jezik je u ovoj zbirci pjesama stavljen u središte političke akcije, jer njime se demaskiraju mehanizmi potčinjavanja. Tako se na tijelo u ovoj zbirci gledao kao na „medij značenja, sredstvo izraza, način da se ono što je esencijalno i privatno (ideje, misli, vjerovanje, osjećaji, afekti) prevedu u javno i komunikabilno“ (Grosz, 1994). Kroz tijelo, konkretno, pomoću jezika žena u *Doroti Parker bluz* postaje subjektom, a ne više objektom govorenja vlastite sudbine.

Doroti Parker bluz pravi odmak i od uobičajenog viđenja ljudske seksualnosti kao pukog biološkog čina reprodukcije. Autorica afirmira tjelesnu, čulnu, fizičku ljubav, te na taj način dekonstruira patrijarhalne imperativne koji tijelo limitiraju samo na produžavanje vrste. *Doroti Parker bluz* tijelo i seksualnost predstavlja kao „društvena, kulturna tkanja biologije“ (Grosz, 1994), te pokazuje koliko patrijarhalni moral sputava užitek oba spola. Tijelo tako donosi ispovijest utamničeniosti unutar patrijarhalne kulture koja mu nameće niz determiniranosti, obaveza i nužnosti. Ljudsko tijelo je seksualnošću u svakodnevnicu fobizirano religijskim i patrijarhalnim autoritetima, dok Radmila Lazić pokazuje da se ljubav može voditi i iz čiste strasti, a ne osjećaja obaveze, zahvale ili prisile. Upraznjavanjem čisto tjelesne ljubavi tijelo je u *Doroti Parker bluz* predstavljeno kao entitet koji se potvrđuje u maksimaliziranju svojih potencijala. Osim toga, tijelo je iskorišteno za analizu „suvremenih formi društvene kontrole (ženskog) tijela i uma“ (Armstrong, 2003: 5), te subverziju potiskivanja i afirmiranja otvorenog prikazivanja seksualne želje. Tijelom autorica u ovoj zbirci pravi raskid s potčinjenosti, sputanosti i limitiranosti žene – *evergreenom* ženske kulture. O tijelu u zbirci pjesama *Doroti Parker bluz* govorimo kao o subverzivnom tijelu, koje u konačnici tijelo – našu domovinu hoće da vidi kao prostor lične realizacije subjektiviteta, a ne nametnutih kulturalnih očekivanja.

LITERATURA:

1. Bubaš, Josip. *Tijelo/duh i izvedba*. Casca, Časopis za društvene nauke, kulturu i umetnost, broj 1. godište 1. Centar za alternativno društveno i kulturno delovanje, 2012.
2. Foucault, Michel. *Istorija seksualnosti*. Prosveta, Beograd, 1978.
3. Foucault, Michel. *Znanje i moć*. Nakladni zavod Globus / Filozofski fakultet, Zavod za filozofiju, Zagreb, 1994.
4. Galović, Milan. „Tijelo od otjelovljenja do rastjelovljenja“, u: *Doba estetike. Estetika lijepog. Problemi s ljepotom: od totalitarne prijetnje do fascinacije ljepotom „digitalnog privida“*, Antibarbarus, Biblioteka Tvrdá, Zagreb, 2010.
5. Grosz, Elizabet. *Preoblikovanje tijela*. Treća, Zagreb, 2002.
6. Kiš-Marot, Danijal i Bujan, Ivan. *Tijelo, identitet i diskurs ideologije*. FLUMINENSIA: časopis za filološka istraživanja god. 20, br. 2, 2008.
7. Lazić, Radmila. *Doroti Parker bluz*. Prosveta, Beograd, 2003.
8. Lazić, Radmila. *Mesto žudnje*. Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2005.
9. Laura, Izabela. *Savršeno tijelo, savršena ja*. Muf, 2015. dostupno na linku: <http://muf.com.hr/2015/06/10/savršeno-tijelo-savršena-ja/>
10. Moi, Toril. *Seksualna/tekstualna politika*. Feministička književna teorija, AGM, Zagreb, 2007.
11. Scarry, Elaine. „The Body in Pain“. *The Making and Unmaking of the World*, Oxford University Press, New York, 1985.
12. Spargo, Tamsin. *Foucault i queer teorija*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001.
13. Šehović, Amela. *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*. Slavistički komitet, Sarajevo, 2009.